

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

УДК 340.12

Рибак В. О., здобувач кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ

Rybak V., Researcher of Theories and Histories of the State and Right Department of Lviv State University of Internal Affairs

«ПОЛЕ ПРАВОНАВСТВА» ГАЛИЧНИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

«THE FIELD OF LAW» OF GALICIA (THE LATE XIX – EARLY XX CENTURIES)

Запропоновано осмислення теоретичного внеску маловідомих українських правників, які підготували ґрунт для становлення й розвитку української філософсько-правової науки кінця ХІХ – початку ХХ ст. у Галичині. Здійснено аналіз періоду створення громад, гуртків, правничих видань, що об'єднували громадян, підвищували їх загальноосвітній рівень і формували правову свідомість.

Ключові слова: парадигма філософування, філософсько-правова ідея, концепт історіографії, філософія історичного дискурсу, смислотворчий потенціал історичних шкіл права.

Предложено осмысление теоретического вклада малоизвестных украинских философов, которые подготовили основу для становления и развития украинской философско-правовой науки конца ХІХ – начала ХХ вв. в Галичине. Осуществлен анализ периода создания объединений, кружков, правовых изданий, которые объединяли граждан, повышали их общеобразовательный уровень и формировали правовое сознание.

Ключевые слова: парадигма філософствования, філософсько-правова ідея, концепт историографії, філософія історического дискурса, смислообразуючий потенціал історических шкіл права.

The article deals with understanding of the theoretical contribution of the little-known Ukrainian lawyers who prepared the ground for the emergence and development of Ukrainian philosophical jurisprudence of the late XIX – early XX centuries in Galicia. It is about creating community groups, law books that united citizens, increased their educational level and formed legal consciousness.

The history of national and cultural revival in Galicia is closely linked with the history of law, which was represented by works and life of scientists- intellectuals, practicing lawyers, notaries and judges during the 1848–1939 centuries.

The outstanding lawyers of the analyzed period were Kost' Levytskyi, Ivan Dobranskyi, Alex Iskrytskyi, Volodymyr Barvynskyi, Teophil Dembytskyi, Volodymyr Luchakivskyi and others. Despite the national oppression of the population of Galicia, the political and cultural changes in the environment of becoming German and Polish matured due to those intellectuals, who the most reasonably and consistently produced the new theories and concepts of that time in their professional spheres. Under the influence of the revival since the eighteenth century was intensified a stage of collecting of historical documents, forming editorial and program contents of the first Ukrainian legal journals, and especially cultural and educational organizations. The active period of national revival, although with the presence of single national-conscious government officials, teachers and police, was launched from approximately 1848–1849 – a period called «professors». This name appeared with opening of two departments (civil law, criminal law) at Lviv University (1862). Legal community then consolidated.

History of the Ukrainian press in Galicia was started by Lviv lawyer Antin Pavetskyi, who became the editor of the first Ukrainian magazine «Galician Dawn» (1848–1850), and the advisor of the Ministry of Justice Vasyl Kovalskyi founded the publication of «Visnyk of laws of the state and the government» (1852). The initiators of edition of the first Ukrainian legal magazine «Journal Legal» (1889), such as O. Ohonovskyi, K. Levytskyi (editor), A. Horbachevskyi, Ye.

Olesnytskyi, S. Fedak, M. Shukhevych, also left a noticeable mark in the development of legal ideas. It was the first attempt of our scientific forces on the «field of law», as noticed in the program addressed to the reader of the magazine on April 1, 1889 in its first issue.

The list of issues that were raised in the journal ranges from topics of civil procedure in Austria, history of Russian law («Russian Truth»), studied by K. Levytskyi, to consideration of the problem of engagement in Austrian law, problems of «Austrian pair process of heritage in the Ukrainian common law" (Dnistrianskyi S., Stebelskyi P., Chaikovskiy A.), and problems of formation of Ukrainian legal terminology (Levytskyi K.). Due to K. Levytskyi and despite of material and printing difficulties the journal united the most active lawyers until 1900. K. Levytskyi left it because of the political activity, and since then the magazine was published under the title «Legal and Economic Journal.» Already in nine years S. Dnistrianskyi (editor) creates a «Society of Ukrainian-Russian Bar», which within 1910–1913 published «Legal Visnyk».

Circles Bar had their beginning since the nineteenth century among students: «Circle Bar» (1881) – «Academic Brotherhood» (1882), «Circle Bar». They were enlisted with Vienna «Sich», «Academic circle» (Lviv), «Friendly Usurer» (Lviv), «Union» (Chernivtsi) «Usurer» (Lviv). Consolidation of young lawyers took place on the grounds of «community organization». The aim was cooperation in civil life and upholding the rights of the Ukrainians. Although the Ukrainian Bar Association has not happened, but in 1914 they held a rally, which was the evidence of the contribution of lawyers in the national revival in Galicia, the development of patriotic feelings. Therefore, the first Ukrainian political organization called «People's Council» appeared on the initiative of lawyers as the first political parties, associations, banks and lending institutions. More than 20 lawyers were members of the society «Prosvita». Considerable is the legacy of Kost' Levytskyi, who did a great explanatory job among people about the essence of laws.

Keywords: philosophizing paradigm, philosophical and legal idea, concept of historiography, philosophy of historical discourse, meaning-making potential of historical schools of law.

Концепт історіографії права видається нам достатньо сформованим. Однак є ще й досі незаповнені лакуни, які викликають потребу їх змістовного заповнення не задля

розмірковувань про суть історії, а її розуміння як єдиного цілого і розуміння витоків сучасності, а за ними – різних галузей права.

За влучним визначенням німецького філософа Карла Ясперса, «історія – основа, колись закладена, зв'язок із якою ми зберігаємо, якщо хочемо не безслідно зчезнути, а зробити свій внесок у буття людини» [1, с. 240].

Сучасники доповнюють і розвивають концепцію пізнання галузевої історії та її мотивацію, що полягає у поглибленні самоосмислення: долучаючись до історії, людина ніби піднімається на високу вершину, з якої стає видніше не лише минуле, не тільки сьогодення, але й до певної міри і прийде. Людина ж у такій ситуації не лише розуміє все глибше, але й дає змогу по-іншому оцінювати себе. Зміст історично пізнаного стає складовим елементом нашого буття [2, с. 816], джерелом, яке визначило наше становлення і яке присутнє у сучасному бутті.

Парадигма філософування, яка сформована віковичним досвідом, полягає в тому, що «історія нас вчить, що в неї неодмінно треба вчитися». Про потребу осмислити хід історичного життя з метою накреслити «філософську концепцію історії» заявляють авторитетні дослідники в Україні та поза її межами. Зокрема, О. Спіркін пояснює таку потребу у зв'язку із необхідністю знання минулого і поєднання його із тим, що відкриває сучасна епоха по відношенню як до минулого, так і до майбутнього. Лише частково не можемо погодитися із зарубіжними дослідниками в тому, що брати до уваги потрібно всю історію людства, а «не групи народів чи країн».

На нашу думку, ідеї ж прогресу ґрунтуються на вивченні всіх історичних фактів кожної нації, кожного народу. Саме з них калейдоскопічно складається цілісна картина історії права. Адже право України не повне без аналізу кожного періоду, сформованого на західноукраїнських теренах ще з кінця XVIII – початку XX ст., а тому не можемо сприйняти думки, що і період, і локалізація правових ідей не важливі як для осмислення історії права України, так і для правничого загальносвітового контексту. Лише у невичерпному розмаїтті та єдності історико-правовий процес є безцінним для з'ясування складних проблем права України та врахування її історико-геополітичної спадщини.

Освоєння історичних етапів, на яких позначилися впливи філософсько-правових пошуків певного часу, неодмінно цінні тому, що «Літописець, який оповідає про події, не розрізняючи

великі і малі, в такий спосіб віддає належне **істині** (підкреслення наше – *В. Р.*), за якою, нічого з того, що колись відбулося, не можна вважати загубленим для історії» [3, с. 290].

Якщо професійна діяльність правників попередніх століть достатньо вивчена, то виникнення філософсько-правових ідей, які зароджувалися, зокрема, в Галичині, хоча й потрапляли у поле зору критиків, однак до цього часу залишаються неоціненними, як і їхній вплив на розвиток філософсько-правової думки наступних століть.

Глибока сутність цього наукового дискурсу так само стає істиною для філософії права, яка започатковувалася галицькою школою правників ще у XVIII ст.

Історію української філософії і права вивчали А. Рубашевський, І. Підгрушний, Д. Острянин, М. Вільницький, В. Вовк, О. Шугайлін, М. Депенчук, С. Кримський, С. Остапенко, Є. Мамчур, В. Костюк, А. Уйомов, Є. Ледников, І. Іваньо, М. Гончаренко, Б. Кубланов, В. Кудін, В. Передерій, В. Мазепа, Т. Білич, Л. Махновець, Д. Кирик, П. Копнін, М. Попович, М. Рогович, М. Кашуба, Я. Ісаєвич, П. Манзенко, В. Гірський, Я. Стратій, М. Денисенко, В. Дмитриченко, І. Назаренко, А. Брагінець, П. Коваль, Є. Пронюк та ін.

Науково-теоретичні концепції цих та інших вчених становлять основу аналізу провідних тенденцій філософії і права. «Проте системного опису філософсько-правового етапу кінця XIX – початку XX ст. не створено у зв'язку із неувагою до всього наукового спадку. До цього часу він ще не достатньо вивчений, зокрема в Галичині.

Мета статті – привернути увагу до малодосліджених сторінок української історії права, філософії, спадок яких на перетині двох століть – XIX–XX ст. став поштовхом і суттєвим внеском у розвиток вітчизняної філософії права. Йдеться про філософсько-історичне коріння права, сформоване в означений період у Галичині.

XVIII століття позначилося формуванням ідеї цінності людини, просвітницьких абсолютизмів, які поступово надавали пріоритетні потенціали антропологічним ідеям. Відтак XIX ст. отримало у спадок сформованість української філософії із її увагою до людського, його духовного світу. Так визрівали парадигми філософування цього етапу, які призвели до формування українського світогляду. Значним внеском у

розвиток філософсько-правових ідей цього періоду стало мистецтво слова, втілюване у наукових виданнях XVIII–XX ст. У них віддзеркалювався зміст сутності української ментальності, традицій і духу права.

Основою філософсько-правових ідей, успадкованих XIX ст., стали ідеї призначення людського буття, сформульовані Г. Сковородою. Його філософією дискурсу були закладені не лише семантичні сенси свободи людського буття, такі, як ідея «сродної праці», сенсу істинного щастя, нерівної рівності.

Кожний наступний етап історичного розвитку, як відомо, успадковує зміст попередніх еволюційних кроків, які значною мірою впливали на формування українських правових філософських концепцій суспільства. Представники філософського напрямку XIX ст. як виразники світогляду Г. Сковороди, послідовники поглядів І. Канта, прихильники теорії природно-правових ідей та суспільного договору Ж.-Ж. Руссо такі, як В. Довганич, П. Лодій, Т. Осиповський, А. Стойкович, Й. Шад, А. Дудрович, М. Білоус, Д. Кавунник-Велланський, М. Максимович, О. Михневич, С. Гогоцький, О. Новицький, А. Чайковський, К. Ганкевич та ін.

Вагомість науково-теоретичних здобутків філософів права XIX–XX ст. полягає у тому, що дотепер диференціація раціонального та ірраціонального – класичного і некласичного – продовжує продукувати сучасні філософські напрями екзистенціалізму, персоналізму, постмодернізму та ін.

Ми спираємося на основоположний для філософського осягнення історії права підхід єдності світової історії та розмаїття їх утворень, основних засад діалектики – особливого і загального в історичному вимірі, урахування співвідношення загальнолюдського та конкретно-історичного. Саме «дух» кожного народу семантизується і діє у всій його різноманітності і складності.

Напрямок лінійної філософії історії сформований у стародавньому суспільстві. Він передбачає три елементи: прогресистський, регресистський і циклічний, існує й нелінійний напрям у філософії історії.

Історики, оцінюючи по-філософськи ідеї прогресивних змін історичного процесу, зауважують, що «Прогрес вбачається за нелінійного розуміння історії не лише в невпинному і нескінченному просуванні в одному й тому ж «оптимізуючому»

напрямку одного, уніфікованого тлумаченого надсуб'єкта за вектором «від менш досконалого – до досконалішого», але не меншою мірою – у саморозвитку, самовизначенні, самоудосконаленні і самоздійсненні кожною з цивілізацій своїх, лише їй притаманних задатків, здатностей, здібностей і можливостей» [1, с. 344].

Історія національно-культурного відродження у Галичині тісно пов'язана з історією права, яку репрезентували своєю діяльністю і життям у період 1848–1939 рр. вчені-інтелектуали, практикуючі адвокати, нотаріуси і судді.

Видатними правниками аналізованого періоду були Кость Левицький, Іван Добрянський, Олександр Іскрицький, Володимир Барвінський, Теофіл Дембицький, Володимир Лучаківський та інші.

Попри національне поневолення населення Галичини, зміни політичного і культурного характеру у середовищі онімечення та ополячення визрівали завдяки цій інтелігенції, яка найбільш аргументовано і послідовно продукувала нові тогочасні теорії та концепції у сфері свого професійного фаху. Під впливом такого відродження, починаючи із XVIII ст., активізувався етап збору історичних документів, формування редакцій і програмних змістів перших українських правничих часописів, і особливо культурно-освітніх товариств. Активний період національного відродження, хоча і за наявності одиноких національно свідомих урядовців, вчителів та поліції, був започаткований орієнтовно із 1848–1849 рр. – періоду, названого «професорським». Цю назву спричинило відкриття двох кафедр (цивільного права; кримінального права) у Львівському університеті (1862 р.). Юридична громада відтак консолідувалася.

Історію української преси в Галичині започатковував, зокрема, львівський адвокат Антін Павецький, який став редактором першого українського часопису «Зоря Галицька» (1848–1850 рр.), а радник Міністерства справедливості Василь Ковальський заснував видання «Вістника законів державних і правительства» (1852 р.). Помітний слід у розвої правничих ідей залишений ініціаторами видання першого українського правового журналу «Часопись правнича» (1889 р.). Це українські правники О. Огоновський, К. Левицький (редактор), А. Горбачевський, Є. Олесницький. С. Федак, М. Шухевич. Це була перша проба нашої наукової сили на полі правознавства», як

зауважено у програмному слові до читача часопису 1 квітня 1889 року у його першому числі.

Перелік проблематики, порушеної в журналі, сягає від тем цивільного процесу в Австрії, історії права руського («Правда Руська»), досліджуваних К. Левицьким, до розгляду питання заручин в австрійському праві, проблем «австрійського парного процесу спадщини в українському звичаєвому праві» (С. Дністрянський, П. Стебельський, А. Чайковський), і проблем формування української правничої терміносистеми (К. Левицький). Потугами останнього, незважаючи на матеріальні і поліграфічні труднощі, часопис гуртував найбільш активних юристів аж до 1900 року. К. Левицький відійшов від цих справ через політичну діяльність, і з того часу журнал виходив під назвою «Часопись Правнича й Економічна». Вже через дев'ять років ініціативний С. Дністрянський (редактор видання) створює «Товариство українсько-руських правників», яке протягом 1910–1913 років видавало «Правничий Вістник».

Гуртки правників започатковувалися ще з ХІХ ст. у студентському середовищі: «Кружок правників» (1881 р.) – «Академічне Братство» (1882 р.), «Гурток правників». До них долучалися віденська «Січ», «Академічний кружок» (Львів), «Дружній лихвар» (Львів), «Союз» (Чернівці), «Лихвар» (Львів). Консолідація молодих правників відбувалася на ґрунті «організаційної спільноти». Мета – співпраця у громадянському житті та відстоювання прав українців. Хоча об'єднання українських правників і не відбулося, однак 1914 року вони провели з'їзд, який став свідченням внеску юристів у національне відродження Галичини, у розвиток патріотичних почуттів. Відтак перша політична організація українців під назвою «Народна Рада» виникла з ініціативи правників, як і перші політичні партії, товариства, банківські та кредитні установи. Більше 20 правників стали членами товариства «Просвіта». Значним є спадок Костя Левицького, який вів величезну роз'яснювальну роботу серед населення, про суть законів. Йому належить більше 10 таких праць із правової тематики «Про закон о товариствах і право збору» (1884 р.), «О правах і повинностях в громаді» (1886–1889 р.), «Про каси поживкові» (1889 р.), «Наш закон громадський» (1889 р.), «Що має робити «Просвіта» на основі нового статуту» (1892 р.), «Про польові пошкоди» (1893 р.), «Про права руской мови» (1896 р.) [4, с. 10].

Високий рівень національної свідомості правників Галичини стимулював любов до України і боротьбу українського народу проти ворогів, що формувало взірцеву відданість для всієї української молоді. Навіть поразки національно-визвольних змагань не нівелювали поступу у національному відродженні, спричиненого активною громадською діяльністю правників. Прикладом безкомпромісної боротьби проти різних окупантів, який виявляти саме юристи, може в нинішній час стати взірцем оборони своєї Вітчизни, яка засвідчила єдність відданості професійному фаху і патріотизму, глибокої свідомості самосформованих правників в умовах поневолення.

Не підлягає запереченню думка: час лише підсилює смисл спадщини минулого. Мотивація її засвоєння полягає у потребі творення все більш досконалого суспільства через призму локального й універсального, конкретно-історичного й глобального, класичного й некласичного, унікального для національної культури і типового для світової.

Вивчення смислотворчого потенціалу історичних постатей та правничих шкіл викликає потребу актуалізації забутих сторінок героїчного минулого в обороні українських громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія: навчальний посібник / [Губернський Л. В., Надольний І. Ф., Андрущенко В. П. та ін.]; за заг. ред. І. Ф. Надольного. – 7-ме вид., стер. – К. : Вікар, 2008. – 534 с.
2. Спиркин А. Г. Філософія : [учеб.] / А. Г. Спиркин. – 3-е изд., дополн. – М. : Изд-во «Юрайт» ; ИД «Юрайт», 2011. – 828 с.
3. Беньямін В. Щодо критики насильства: статті та есеї / В. Беньямін. – К. : Грані-Т, 2012. – 312 с.
4. Андрухів І. Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / І. Андрухів, П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 1996. – 71 с.